

Orð og myndir:
Aki Bertholdsson

Óla Nikláai var mittpunktið í Hvalba

Fyrr var lærarin ofta mittpunktið í bygðini og hevði mangan eitt ótal av álitisstørvum. Soleiðis var eisini fyrsti, fasti lærari í Hvalba, sum eisini var alt møguligt annað, líka frá bygðaráðsformanni til »tilsynsmand for ødelæggelse af ravnens yngel«

Tað eru ikki meiri enn góð 100 ár síðani, at skipaður skúlskapur byrjaði í Suðuroynni. Aðrenn, hevði undirvísingin verið heilt tilvildarlígr.

Men síðst í farnu öld kom broyting í.

Á kvöldsetu í Hvalba síðsta mikukvöld í sambandi við, at 25 ár eru liðin síðani nýggi skúlin var ákin í brúk, fortaldi Johannes Andreas Næs mong forvitnislig og stuttlig brot úr hvalbiar skúlasøgu.

Johannes Andreas Næs, sum sjálvur er hvalbingur og hevur verið lærari eitt langt æviskeið, gjørdi sum vera man mest burtúrur teimum fyrstu árunum. Og tá høvdu lærarar og børn aðrar dagar enn tey hava nú.

Tilvildarligt fyrstu árin

Johannes Andreas Næs segði, at tað fyrsta, sum vit hoyra um undirvísing í Suðuroynni er úr 17. og 18. öld.

– Tað var ein dani, ið æt Rasmus Nielsen Høstmark, sum av tilvild var kominn til Havnar og sum síðani endaði sum eitt slag av húskalli í Leirum í Hvalba.

– Hann fekk sær konu, helst úr Toftum í Hvalba og búsettust í Hovi.

– Síðani sókti hann um at sleppa at undirvísa børnunum, og soleiðis bleiv hann tann fyrsti ferðalærarin í Suðuroynni.

– Annar ferðalærarin var íslendingurin, Tordur, Tórsteinsson, sum fór á land við skipi og festi búg her.

– Hann var føddur í 1759 og hann doyri í Trongsvígi í 1846.

– Hann bleiv ferðalærarari í Suðuroynni í umleið 1812, tá ið hann var eini 53 ára gamal.

– Hann ferðaðist um alla Suðuroynna til hann var 80 ára gamal, tá fyrstani leggur hann frá sær.

Johannes Andreas Næs segði, at tá var tann skipan galdandi, at lærarin skuldi koma runt oynda fyra ferðir um árið og hann skuldi steðga minst eina viku í hvørjari bygð.

– Aðrenn hann legði frá sær 80 ára gamal, hoyrdist um ein annan mann, Ole Jespersen, sum var úr Hvalba, men var uppvaksin á Økrum.

– Hann tók við í 1837, men var mest suðuri á oyggj.

– Aðrenn hann legði frá sær, hoyrdist uppaftur um ein annan mann, Joen Joensen úr Víkarbyrgi, ið tók við sum ferðalærarari í 1860 og røkti arbeiðið í sjey ár, mest norðuri í oygni, á Tvøryri og í Hvalba.

– Frá 1867 til 1872 var onginn fastur lærari í Hvalba.

Tað er nógv hent í skúlskapinum síðani lærarin fekk 300 krónur um árið í løn, og myndugleikarnir hildu, at tað var ikki meiri enn rimiligt, at ein lærari kláraði at hava 80-90 børn. Á kvöldsetu í Hvalba fortaldi Johannes Andreas Næs forvitnislig og stuttlig brot úr hvalbiar skúlasøgu

– Í 1870 varð læraraskúlin settur á stovn í Havn og millum teir fyrstu næmingarnar har var hvalbingurin Óli Nikláai Skaalum.

– Teir vórðu lidnir í 1872 og hann varð beinanvegin settur sum lærari í Hvalbiar sókn.

– Hvussu undirvísingin hevði verið frammanundan, kann ein og hvør siga sær sjálvum av tí, sum er greitt frá frammanundan, um ferðalærarar, sum komu og fóru, sum aðrir ferðafuglar.

– Men fólk dugdu at lesa kortini-summi.

– Tann kunstin høvdu tey lært partvís frá presti og partvís frá fólk, sum onkusvegna høvdu lært at lesa og skriva.

Tá hevði Johannes Andreas høyrð hvalbingar siga frá um Lávus í Køkini, sum hann kendi væl, at hann dugdi væl at lesa og skriva. – Men beiggj hansara, Óli, dugdi ikki at lesa. So tilvildarlig var undirvísingin tá.

Seks vikur í Hvalba og tvær vikur í Sandvík

Men nú kom Óli Nikláai at vera lærari, og hann helt skúla í bóndahúsinum úti í Búð.

– Har hevur hann verið í nøkur ár, men einaferð fór hann heim í Garðsina til Johan Olsen, sum vanliga varð nevndur Smiðurin.

– Hildið verður, at skúlastovan í Garðsini varð bygd í 1978. Men hildið varð fram at byggja uppi skúlan eina lærarahús og tey vóru liðug í 1982.

– Høvuðsmaðurin at laða skúlan var pápi Erik Alén og

Jákup Midjord, vanliga nevndur Stóri Jákup, av Økrum.

– Óli Nikláai skuldi undirvísa báði í Hvalba og Sandvík.

– Hann var seks vikur í Hvalba, síðani tvær í Sandvík, so aftur seks vikur í Hvalba o.s.fr.

– Tá vóru útvið 90 skúlabørn í Hvalba og 30 í Sandvík.

– Børnini vóru í skúla frá kl. 9-15 og undirvíst varð í røking, donskum fagurskriving, rættsskriving, religiön, danmarkarsøgu og landkorti, tað sum seinni kom at eita landalæra.

– Undirvísingin í landkorti var mest munnlig undirvísing á kortinum, sum hekk á bróstinum.

– Ikki fyrrenn í 1908 kom føroysk inn um skúlans gátt í Hvalba.

– Í fyrstuni vórðu børnini býtt í tveir flokkar frá sjey til 11 ár, men skjótt blivu teir triggir.

– Elsti flokkur gekk í skúla annan hvønn dag og hinir báðir flokkarnir annanhvønn dag, soleiðis at mittflokkurin gekk fyra tímar og so kom yngsti flokkur afturat í tveir tímar.

– Johannes Andreas Næs segði, at tað vóru serliga tvey fak, sum tað varð lagdur stóru dentur á tá ið tíðini, ikki bara í Hvalba, men alla aðra staðni eisini. Og tey vóru lesing og kristni.

Tiltikna hondskrift

Óli Nikláai bar orð fyrri at duga væl at skriva og fyrri at hava eina serstakliga vakra händ-

vóru í Hvalba.

300 krónur um árið

Læraralønin tá var 300 krónur um árið. Seinni hækkaði hon upp í 400 kr.

Kommunan betalti helvtina og staturin helvtina.

– Tvs, at kommunan kundi hækka sín part, so hækkaði staturin eisini sín av sær sjálvum.

– Men tað hendi ongantíð í Føroyum, at kommunurnar hækkaðu læraralønirnar.

– Tá vóru ikki nógvir pengar ímillum fólk, og tað var ikki óvanligt, at Óli Nikláai, sum hevði tungt hús - hann átti 10 børn, setti línu í fjørðinum um kvöld og dróg hana aftur um morgunin, aðrenn hann fór í skúla. Men hann var ikki einsamallur lærari, sum tók til slík ráð.

– Seinni varð tað forboðið at seta línu í fjørðinum

Hevði eisini kvøldskúla

Óli Nikláai hevði eisini kvøldskúla, har hann undirvísti í somu fakum, sum í skúlanum.

– Men so hevði hann eitt afturat, sum hann nevndi »foredrag«. Tað vóru almennir fyrilestrar um ymisk viðurskipti.

– Tær báðar vikurnar, hann var í Sandvík, hevði hann so kvøldskúla í Sandvík.

– Í 1907 hevði hann í skúlanum í Hvalba 54 tímar í røking, 22 í rættsskriving 8 í landkorti, 16 í veraldarsøgu, 2 í samfundslæru og 2 í upplestri, tilsamans 104 tímar.

Í Sandvík hevði hann somu fak, men bara ferri tímar, 84

tímar um veturin.

Johannes Andreas Næs minti tó á, at tá æt bygðin ikki Sandvík, men Hvalvík.

Tað varð almen kunningjort í desember 1913, í brævi frá sýslumanninum, at bygðin skuldi aftur eita Sandvík, soleiðis sum hon hevði gjørt á døgum Sigmunds og Tróndar.

Í klássum og rotuskóm heim í Garðsuna

Nesbørn gingu heim í Garðsina og Johannes Andreas Næs minnst, at pápi hansara, sum var føddur í 1895, og gekk í skúla í Garðsini, fortaldi, at nesbørnini komu heim, dreingirnir í klássum og genturnar í rotuskóm og tuflum.

– Tey vóru ofta vát um fóturarnar, tá ið tey komu, og mangan høvdu tey eisini karm. Tað sama var við børnunum, sum búði aðrastaðni í bygðini

– Tá sluppu børnini ikki inn í skúlastovuna í skóm, so tað var at gera lykkju á tveingirnir at knýta skógvarnar saman, og so blivu allir hesir húðskógvarnar goymdir í ganginum, onkur var so heppin at finna ein nagla at hongja teir á, annars blivu teir tveittir undir trappuna. So tað var mangan ruðuleiki at finna skógvarnar aftur, tá ið tímin var liðugur og frikortir var.

Fingu »retirade« uppi undir hamrinum

Wc var onki í skúlanum, so børnini runnu heim, tá ið tey skuldu á wc.

– Seinni avtalaði kommunan við tey nærmastu húsini, at børnini skuldu sleppa har á wc og tey ávísu húsini fingi so samsýning afturfyrir.

– Men satt at siga, og órógvaðu dreingirnir sjáldvan húsini, tá ið tað vóru tey minnu ørindini. Og genturnar fóru ofta oman undir bakkan at seta seg.

– Soleiðis gekk tað líka til 1912.

– Tí árið fyrri, í 1911, var skriv komið frá skúlastjórnini um, at skúlar skulu hava wc.

– Ella sum tað so fint stóð skrivað, at skúlarnir skuldu hava »retirade«.

– Tá blivu wc'ini uppi und-

Nú eru tað ikki mong, sum minnst teir dagarnar, tá ið skúlin í Hvalba hevði »retirade« uppi undir hamrinum. Men t á ið sandvíkingar eisini vildu hava »retirade« hildu myndugleikarnar, at teir máttu hjálpast við at fara inn til fólk